

ПРАГМАТИЧНІ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Бершов Геннадій Євгенович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.98

У статті підкреслено, що пропозиції щодо оптимізації діяльності суб'єктів, уповноважених здійснювати досудове розслідування військових злочинів, у цілому та/чи під час проведення окремих процесуальних, організаційних та інших дій у ході такого розслідування розробляються криміналістичною наукою. Акцентовано на важливості, щоб наукові напрацювання в окресленій царині були співрозмірні потребам практики, наявних ресурсів і новітніх досягнень у сфері науки та техніки. Обґрунтовано, що комплексне вивчення теоретичної (ідейної) та практичної складових діяльності з розслідування військових злочинів дає можливість не тільки отримати ґрунтовні та змістовні висновки, а й адаптувати їх до практичних потреб правоохоронних органів і повсякденного застосування під час розслідування виокремлених правопорушень.

Ключові слова: військові злочини, прагматизм, праксеологія, досудове розслідування, кримінальне провадження, криміналістичні рекомендації.

The article emphasizes that proposals for optimizing the activities of subjects authorized to carry out pre-trial investigation of war crimes, in general and/or during individual procedural, organizational and other actions in the course of such an investigation, are developed by forensic science. Emphasis is placed on the importance of scientific developments in the outlined field being commensurate with the needs of practice, available resources, and the latest achievements in the field of science and technology. It is substantiated that a comprehensive study of the theoretical (ideological) and practical components of the investigation of war crimes makes it possible not only to obtain thorough and meaningful conclusions, but also to adapt them to the practical needs of law enforcement agencies and everyday use during the investigation of isolated offenses.

Key words: war crimes, pragmatism, praxeology, pre-trial investigation, criminal proceedings, forensic recommendations.

Articolul subliniază că propunerile de optimizare a activităților subiecților autorizați să efectueze cercetări preliminare asupra crimelor de război, în general și/sau în timpul acțiunilor individuale procesuale, organizatorice și de altă natură în cursul unei astfel de anchete, sunt elaborate de criminalistică. Se pune accent pe importanța dezvoltărilor științifice în domeniul evidențiat fiind proporționale cu nevoile de practică, resursele disponibile și cele mai recente realizări în domeniul științei și tehnologiei. Se dovedește că un studiu cuprinzător al componentelor teoretice (ideologice) și practice ale investigației crimelor de război face posibilă nu numai obținerea unor concluzii amănunțite și semnificative, ci și adaptarea acestora la nevoile practice ale agențiilor de aplicare a legii și la utilizarea de zi cu zi, în timpul cercetării infracțiunilor izolate.

Cuvinte cheie: crime de război, pragmatism, praxeologie, anchetă preliminară, proceduri penale, recomandări criminalistice.

Постановка проблеми. Військові злочини або, як їх ще прийнято називати, злочини проти встановленого порядку несення військової служби посягають на важливу сферу суспільного життя, яка відіграє вагомий роль у забезпеченні безпеки нашої держави. Тому безперечно питання про вжиття заходів, спрямованих на запобігання військовим злочинам, а у разі їх учинення – мінімізацію їх наслідків і забезпечення швидкого та результативного їх розслідування, є пріоритетним як для державної політики, так і для наукових пошуків.

Зокрема, наукою, яка забезпечує правоохоронні органи дієвими практичними рекомендаціями стосовно своєчасного виявлення, продуктивного розслідування та попередження кримінальних правопорушень, є криміналістика. Відповідно пропозиції щодо оптимізації діяльності суб'єктів, уповноважених здійснювати досудове розслідування військових злочинів, у цілому та/чи під час проведення окремих процесуальних, організаційних та інших дій у ході такого розслідування розробляються криміналістичною наукою. При цьому важливо, щоб наукові напрацювання в окресленій царині були співрозмірні потребам практики, наявних ресурсів і новітніх досягнень у сфері науки та техніки.

З наведеного помітно, що актуальним є питання про співвідношення прагматичного та праксеологічного аспектів як теоретичної основи дослідження розслідування військових злочинів.

Стан дослідження проблеми. Аналіз наукового доробку демонструє, що значна його частка присвячена або питанням, пов'язаним із адмініструванням сфери оборони в Україні взагалі або сфери, пов'язаної з несенням військової служби, зокрема, або кримінально-правовій характеристиці військових злочинів, або встановленню детермінант військової злочинності та її запобігання, або криміналістичним аспектам розслідування окресленої категорії кримінальних правопорушень. Однак доводиться констатувати, що залишається велика кількість невирішених чи спірних питань у цій царині знань. Зокрема, вчені в своїх напрацюваннях оминули увагою симбіоз прагматич-

ного та праксеологічного під час дослідження розслідування військових злочинів.

Метою цієї статті є визначення прагматичного та праксеологічного аспектів дослідження розслідування військових злочинів і розкриття їх співвідношення.

Виклад основного матеріалу. Висвітлення окресленої проблематики доречно розпочати зі з'ясування питання, що слід розуміти під прагматичними та праксеологічними аспектами дослідження розслідування військових злочинів.

Зокрема, як вірно зазначає М.В. Костицький, «у повсякденному пізнанні проявляється життєвий досвід і здоровий прагматизм, які виступають узагальненням повсякденних знань, перевірених і підтверджених практикою окремих людей. Не дивлячись на те, що повсякденні знання поверхневі і пов'язані, насамперед, з особистісними цінностями людини, є суб'єктивними, вони все ж таки містять в собі сторони правильного відображення дійсності. У міру розширення таких знань створюється передумова для їх узагальнення, переосмислення, систематизації, тобто для пізнання більш високого рівня – наукового і філософського» [1, с. 13]. Іншими словами, «прагматизм ставить все знання у пряме відношення до життя, до дії, а про значення ідей, переконань, гіпотез, систем говорить лише як про їхню здатність задовольнити людські потреби та інтереси у суспільстві» [2].

По відношенню до теоретичних досліджень розслідування військових злочинів прагматизм означає, що сформовані положення повинні напряду стосуватися особливостей діяльності органу досудового розслідування й інших суб'єктів, уповноважених виявляти, здійснювати розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, а також, які залучаються до кримінального провадження, та можливості забезпечити виконання поставлених перед ними завдань. Тобто положення про розслідування військових злочинів повинні містити криміналістичні рекомендації про шляхи та способи використання досягнень науки, техніки й інновацій у ході виявлення ознак указаних протиправних діянь і їх кваліфікації,

збирання доказів, налагодження співпраці з обізнаними особами тощо.

При цьому прагматичність у наукових дослідженнях означає, що ведуться пошуки істини, яка є основною ідеєю, яку повинні дотримуватися. Приміром, досліджуючи критерії істинності в кримінальному процесуальному доказуванні Ю.М. Мирошниченко пропонує звертатися до «філософських концепцій критерію істини», серед яких називає й «прагматизм (істинне те, що корисно і вигідно)». При цьому підкреслюється, що «прагматичний підхід, у свою чергу, якщо його не спрощувати й не вульгаризувати, фіксує соціальну значимість, визнання суспільством, комунікативність істини» [3, с. 64, 75; 4, с. 206–210].

Разом із тим праксеологічний підхід (аспект) дослідження розслідування військових злочинів зводиться до напрацювання рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності з виявлення, досудового розслідування та профілактики вказаного різновиду кримінальних правопорушень. Як указує В.А. Поліщук, праксеологія «досліджує норми, принципи, структуру й закономірності організації ефективної діяльності, спрямовану на вдосконалення життєдіяльності та вирішення таких основних завдань:

1) виявлення факторів та умов, що дають змогу підвищити ефективність діяльності особистості;

2) реалізацію завдань соціально-діяльницької адаптації та активної зміни середовища особистості;

3) зміни суб'єкта діяльності з метою актуалізації, саморегуляції, самовдосконалення;

4) органічне поєднання теорії й практичних дій суб'єктів діяльності» [5, с. 148].

Ба більше, вчена зазначає, що праксеологію загальноприйнято трактувати як «наукове знання», що стосується «організації успішної діяльності за допомогою навчання особистості свідомому вибору засобів, прийомів і методів роботи, що забезпечують найкращі результати праці, активізують творчість, сприяють формування раціональної системи внутрішніх спонукань й активної перетворюючої діяльності» [5, с. 148].

Дійсно, дослідження розслідування військових злочинів несе в собі «праксеологічну» складову, оскільки основним завданням такої діяльності є не просто виокремлення труднощів, з якими стикаються суб'єкти, уповноважені виявляти, розслідувати та попереджати вказані правопорушення, а й окреслення можливих способів їх вирішення. При цьому кінцевою метою є оптимізація кримінальної процесуальної діяльності, забезпечення ефективності розслідування, результативності проведених заходів. Як приклад, з метою якомога швидкого збирання доказової інформації, але без шкоди для її властивостей, слідчий упеві використувувати спеціальні знання. Форма та способи використання спеціальних знань, а також з якої галузі обираються слідчим. Разом із тим продуктивність використання спеціальних знань під час розслідування військових злочинів, своєю чергою, залежить від рівня обізнаності спеціаліста чи експерта та відповідності його навиків сучасним науковим, інноваційним і технічним досягненням.

Необхідність поєднання прагматичного та праксеологічного аспектів під час дослідження розслідування військових злочинів і подальшої розробки відповідної криміналістичної методики пояснюється тим, що криміналістичні рекомендації є знаннями прикладного характеру і формуються для повсякденного використання в практичній діяльності з розслідування вказаних протиправних діянь, налагодження й організації взаємодії та використання спеціальних знань під час досудового розслідування, обрання оптимальних тактичних прийомів проведення окремих процесуальних дій і необхідного технічного забезпечення. При цьому ці рекомендації не просто повинні бути придатними для використання в практичній діяльності, вони повинні бути ефективними, тим самим підвищуючи продуктивність і результативність окремих дій і досудового розслідування в цілому. У цьому контексті вбачається слушною думка з приводу того, що «нині активно розробляються криміналістичні методики розслідування різних рівнів і напрямів. Водночас теорія не встигає за запитами практики, а пропоновані методики не завжди задовольняють осіб, які

ведуть розслідування. Тому виникає потреба в пошуку оптимальних моделей методик розслідування, побудованих з урахуванням сучасних теоретичних і методологічних положень криміналістичної науки» [6, с. 90].

Наочним прикладом симбіозу прагматичного та психологічного аспектів дослідження діяльності з досудового розслідування під час формування криміналістичної методики є запропонований В.В. Тіщенко підхід до виокремлення принципів формування криміналістичних методик. Він у повній мірі може бути застосований і під час дослідження розслідування військових злочинів як передумови формування відповідної криміналістичної методики. На думку науковця, названі ним принципи «детермінують зміст і структуру окремих методик, а також слугують основою для успішної адаптації розроблених методик до розслідування конкретних злочинів або для побудови методики розслідування самим слідчим за відсутності відповідної науково розробленої методики» [6, с. 93].

Зокрема, дослідник до вказаних вихідних положень відносить: «1) розгляд і вивчення злочинної діяльності та слідчо-криміналістичної діяльності з позицій системно-діяльнісного й функціонально-технологічного підходів; 2) використання положень і новітніх досягнень природничих, технічних і гуманітарних наук; 3) використання досвіду слідчої практики шляхом її аналізу й узагальнення з наступною екстраполяцією в теорію й методологію розслідування; 4) розробка й систематизація методичних рекомендацій на основі криміналістичної класифікації злочинів і злочинної діяльності; 5) розробка методів пошуку доказової інформації на основі криміналістичного аналізу злочинів і створення їх інформаційно-пізнавальних моделей – криміналістичних характеристик відповідних груп, видів і підвидів злочинів; 6) визначення напряму розслідування з урахуванням особливостей обставин, що підлягають встановленню щодо злочинів відповідного виду; 7) визначення стратегічних завдань розслідування з урахуванням особливостей його початкового й наступного етапів; 8) розробка методичних рекомендацій на основі виділення типових вихідних і на-

ступних слідчих ситуацій та їх інформаційної оцінки; 9) розгляд типових тактичних завдань та окремих версій, що постають із виділених слідчих ситуацій, а також використання технологічного підходу під час розробки програм їх вирішення й перевірки, які передбачають слідчі дії, оперативно-розшукові й організаційні заходи, використання спеціальних знань, тактичні операції, що здійснюються в певній послідовності, та умови їх проведення; 10) аналіз особливостей тактичних і технічних прийомів і засобів, що використовуються в ході проведення окремих слідчих дій і тактичних операцій» [6, с. 93].

Висновки. Отже, з наведеного помітно, що прагматичний і праксеологічний аспекти є взаємопов'язаними, через що їх важко провести чітку межу між ними. Вони взаємодоповнюють одне одного і водночас впливають одне з одного. Саме в цьому й прослідковується симбіоз указаних аспектів під час дослідження розслідування військових злочинів. Він полягає передусім у тому, що неможливо виокремити та з'ясувати сутність теоретичних основ дослідження розслідування військових злочинів без визначення стану наукової розробленості вказаної проблематики та правозастосовної практики.

Комплексне вивчення теоретичної (ідейної) та практичної складових діяльності з розслідування військових злочинів дає можливість не тільки отримати ґрунтовні та змістовні висновки, а й адаптувати їх до практичних потреб правоохоронних органів і повсякденного застосування під час розслідування виокремлених правопорушень. Тільки в цьому разі вдасться отримати теоретичні положення, які базуються на актуальних досягненнях науки та техніки. З огляду на що перспективними напрямами подальших наукових пошуків є дослідження стану наукових розробок і правозастосовної практики у цій царині.

Література

1. Костицький М.В. Сутність і значення психологічного пізнання при проведенні судово-психологічної експертизи в адміністративному процесі. *Науково-інформаційний вісник. Право*. 2012. № 6. С. 10–16.

2. Гончарук Т.В., Шумка М.Л. Основні ідеї прагматизму: істинність чи корисність. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/20001/1/ОСНОВНІ%20ІДЕЇ%20ПРАГМАТИЗМУ%20ІСТИННІСТЬ-ЧИ%20КОРИСНІСТЬ.PDF>.

3. Мирошниченко Ю.М. Процесуальні та філософсько-правові проблеми здійснення правосуддя в кримінальному провадженні: монографія. Харків: Панов, 2017. 200 с.

4. Мирошниченко Ю.М. Про критерії істинності в кримінальному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 206–210. URL: http://lsej.org.ua/4_2016/58.pdf.

5. Поліщук В.А. Праксеологічний підхід як інноваційна основа вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2014. Вип. 32. С. 148–150.

6. Тищенко В.В. Щодо шляхів оптимізації розробки методик розслідування злочинів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 90–96.

PRAGMATIC AND PRAXEOLOGICAL FOUNDATIONS OF MILITARY CRIMES INVESTIGATION RESEARCH

In the article it has been emphasized that proposals for optimizing the activities of subjects authorized to carry out pre-trial investigation of military crimes, in general and/or during individual procedural, organizational and other actions in the course of such an investigation, are developed

by forensic science. Emphasis has been placed on the importance of scientific developments in the outlined field being commensurate with the needs of practice, available resources, and the latest achievements in the field of science and technology. It has been noted that the symbiosis of pragmatic and praxeological during the investigation of military crimes is understudied. It has been indicated that the need to combine pragmatic and praxeological aspects during the study of the investigation of military crimes and the further development of the appropriate forensic methodology is explained by the fact that forensic recommendations are knowledge of an applied nature and are formed for everyday use in the practical activities of investigating the specified illegal acts, establishing and organizing cooperation and use of special knowledge during pre-trial investigation, selection of optimal tactical techniques for carrying out individual procedural actions and necessary technical support. It has been indicated that these recommendations should not just be suitable for use in practical activities, they should be effective, thereby increasing the productivity and effectiveness of individual actions and pre-trial investigation as a whole. It has been substantiated that a comprehensive study of the theoretical (ideological) and practical components of the investigation of military crimes makes it possible not only to obtain thorough and meaningful conclusions, but also to adapt them to the practical needs of law enforcement agencies and everyday use during the investigation of isolated offenses.

Keywords: military crimes, pragmatism, praxeology, pretrial investigation, criminal proceedings, forensic recommendations.